

NATURA (957) sb f

Oba a jasne (w tym w pierwszym 12 r., w drugim 6 r. błędne znakowanie).

sg N natura (292). ◇ G natury (311). ◇ D naturze (40). ◇ A naturę (155). ◇ I naturą (31). ◇ L naturze (68). ◇ pl N natury (11). ◇ G natur (20). ◇ D natur(o)m (2). ◇ A natury (7). ◇ L naturach (10); -ach (8), -äch (2) *KromRozm III, WujJud.* ◇ du N (cum nm) naturze (6) *WujJudConf 254v, SkarJedn 315, CzechEp 321, NiemObr 116, 138, SkarKaz Oooo2a.* ◇ A (cum nm) naturze (4) *SarnUzn E5, SkarJedn 305, SkarŻyw 318, CzechEp 320.*

Sł stp notuje, Cn s.v. różny kształt natury, Linde XVI – XIX w.

1. *Przyroda i prawa nią rządzące; natura Mącz [natura – przyrodzenie Mymer¹ 3; przyrodzenie – natura Cn] (44) : PatKaz I 4v; Leop *B2; kámienie náydúią w ziemi z rozmaítymi figurámi/ ktore lámá náturá figuruie/ zwierząt/ ptakow dziwnych wyobrażenia. BielKron 290; Arripere legem ex natura, Zakon z náтуры पोयाć. Mącz 346b; SienLek 10v; GórnDworz Mm6v; BiałKat 321; Człowiek rzeczam w naturze po Bodze Páne^m. Oczko [41]v, 3v [4 r.], 4, 4v, 5v, 6v, 18, [43]v; LatHar 480; SkarKaz 159b; SzarRyt B3v.*

W przeciwstawieniu: »błogosławieństwo boskie ... natura« (1): Błogosłáwił P. Bog przez Moyześzá [...] lafkę/ y odmieniłá fię w wężá/ błogosłáwił opoce/ y odmieniłá fię w wodę. Błogosłáwieńtvo Bozkie więtszá ma moc niżli náturá SkarKaz 159b.

Przysłowie: PatKaz III 132v; Niechayże tedy nye okrutnyeyą rodzicy nád płodem fwoim/ náтуры niech flucháya/ ktora thego chce áby każdy fwe miłował GliczKsiąż C8v.

Fraza: »natura sprawiła; sprawą natury« [szyk zmienny] (5;1): BierEz Cv; Gdi ziemia (sprawą natury) bywa opłokana wilgotą wody, od plugawości fwey, thedy przychodząc gorączość y fuchość ogniowa czyni ią z siadłą y fuchą GlabGad I6v; MiechGlab *5v; KłosAlg A2v; RejZwierc 248; Trafiłá fię iáalkinia przyrodzona w skále/ W ktorey fię vbeśpieczył y kazał zuchwále [...]: Czego nie (spráwiłá Nátura/ tego chłopia ręká popráwiłá. KlonWor 21.

Wyrażenie: »porządek natury« (1): kto fye chce przypátrzyć okręgowi á porządkowi náтуры téy/ [...] naydzie/ że w rozdziale żywiól/ w ziemi tylko zimno/ [...] záwierác fye miáło Oczko 1.

Wyrażenia przyimkowe: »z natury« = siłami przyrody; za sprawą przyrody (2): Ze gdy ktora [planeta] przypáadne z náтуры w frogości/ Muśi fię fwiát zábурzyć w dziwne odmienności. RejWiz 128v; RejZwierz 110v.

»przeciw(ko) naturze« (4): to yeft przeciw naturze bycz panną y rodzycz PatKaz II 66v; ktorzy zon niepoymuią cy wiecey dzieci y zon maia/ cziniac to nie iedno przeciw panu Bogu/ ale też przeciw naturze/ gdyfz wiele zeft niemich beftiy y ptakow/ ktorzy nałfwim ofłobliwym ilączeniu przelstawaią SeklKat K4v; Mącz 81b; BiałKat 338v.

»nad naturę [czego]« (1): panna mary a panną y matką y rodzyczyelką zořtala a to nad naturą przyrodzenya czlouyeczego fyą italo PatKaz II 66v.

W przen (7) : że to co Wiárá ku wierzeniu przekłáda/ nieodftrzela się áni od náтуры áni od rozumu ludzkiego. KuczKat 90; WujJud 123v; Sámá namędrfza miřtrzyni náturá/ Vczy rzemięłłá dowcipnego gburá/ Iey nałláduie KlonFlis E3, E4v.

Wyrażenie: »bieg natury« = *res naturae* *JanStat* (3); *PatKaz III* 102; *SarnStat* 111; Poczekay biegu nături/ aż fię vrodziłz y zrośniełz. *SkarKaz* 577b.

2. Siła kształtująca organizmy żywe; *natura* *BartBydg*, *Mącz* (105) : Iż człowiecze fercze nad infze zwierzęta iest gorętlze, przeto natura ku ochłodzeniu iego [...] na przeciwko poštawiła mozg barzo zimny *GlabGad* Bv, B7v, F3, H5; *GliczKsiąż* B2, E8v, Q3; *RejWiz* 101, 117; *RejFig* Dd3v; niewiem czemu nie ma chcieć Náturá tworzyć białychgłow *GórnDworz* X7, D2v, H, H8v [2 r.], X5v, X7 [2 r.] (14); *RejZwierc* 151v; NAturá mu z vrodą fercá nie zrownála/ Prawie nie do Wenułá tak go tu mieć chciała *PaprPan* Q2; *Oczko* A3v, 22v; czyniac powinność wrodzonego Sláchectwá y nături/ która mi nie do roley/ álbo grubych robot członki fubtylne vformowála/ [...] nigdym fię w próżnowaniu nie kochał *StryjKron* A3v; *PudłFr* 36, 69; *KlonKr* Ev.

natura *czyja* (1): barzo trudna rzecz iesth to odmienić czo komu natura iego dała *GlabGad* L8v.

W przeciwstawieniach: »natura ... łaska (boska) (2), moc boska« (3): *PatKaz II* 66v; yłz criſtus yeſt fyn {maryey} podluk natury {w} bogu maria yeſt boza dzyewka przeſz lafká *PatKaz III* 129, 109v.

W charakterystycznych połączeniach: *natura* chorobom podała, czas naznaczyła, (u)czyni (4), dała [= przeznaczyła] (2), ku doskonałości mierzy (zmierza, ma się) (3), obiera, pieczę ma, przyprawuje, rodzi, sformuje (uformowała) (2), szykowała zdrowie, na świat (wy)puszcza (miedzy ludzie puściła) (3), na świat wyda(wa)ła (2), (s)tworzyła (chce tworzyć) (5), ukrzywdziła, upośledziła, użycza, zrownála; naturze przypisać.

Przysłowia: gdyſz natura bładzycz nyemoze fyn ma bycz podobyen matcze *PatKaz III* 118; *BartBydg* 96b.

GlabGad L8v; trudno odmienić/ gdy co da náturá/ A trudno ma Iáłtrżábá/ kto vczynić s Kurá. *RejZwierz* 68.

GlabGad L7v; Bog/ wedle Ariſtotelelá/ y náturá nic próżno nie czyni. *CzechEp* 183.

Náturá macochą iemu nie byłá/ ále taką mátką/ iż co łobie człowiek ieden od niey żędać może/ to wſzytko iemu byłá dáłá *GórnDworz* B7.

Bog bowiem á náturá/ iáko Philozophowie mówią/[...] wiele mogą *JanNKar* A4.

Frazy: »natura dała (a. dodała, a. dawa) [= ukształtowała, obdarzyła przymiotami]« [szyk zmienny] (38): *PatKaz III* 119v; BAran iest wodz trzody owiecz/ á przetho natura iemu moc dała nad infze Owcze *FalZioł* IV 2c, IV 6d; *GlabGad* B8v, C, Cv, C2v, C4 [2 r.] (14); *RejZwierz* 56v, 68; *BielKron* 296v; Dála białymgłowam Náturá/ iż niemáią tey ſiły/ tey furowości w łobie/ którą męſzczyzni *GórnDworz* X6v, B7, Gv, O6v, X7v, L16; *RejZwierc* B, 91 [3 r.], 274v, Aaa3v; *PudłFr* 39, 56; *PaprUp* F3v; Náturá wſzytkorodno [!] zwierzętom ſierść dáłá/ Ptkom piorá/ á rybom łufki ſprzypráwiála. *KmitaSpit* C4; *SkarKaz* 420b; *PudłDydo* A3v.

»natura darowała (a. udarowała)« (2): *KochFragJan* 4; tak iá/ náturá hoynie dárowála/ Ze w on czas z iey głádkością żadna nie zrownála. *PudłDydo* A2v.

»natura nadała« (1): Stradałes [...] ze wſzech milſzýy żony/ Którą iáko náturá/ tak y cnotá/ z ftrony Káżdá ſwoiýy/ tak były bogácie nádály/ Ze w téy mierze iuż więcey przydáć nic nie miały. *KochFrag* 52.

»natura naznamionowała« (2): Iako gdy kto ieft liłowati ktemu łzepietliwy y ieft rozoki, á ktemu niegdzie iefzcze znakomiti. Thegoć iuż natura naznamionowała przeto fie takie⁸⁰ ftrzeży chczefzli vydz czego złego. *GlabGad* Mv, N3.

»natura opatrzyła (a. opatrza); opatrność natury« (3;2): Także y ząbki one fubtilne gdy wypadaią, naraftaią drugie mocniejszy ku zgryzieniu mocniejszego pokarmu, to wżitko łprawuie opatrność naturi. *GlabGad* C3, D6, H6v [2 r.]; *RejZwierz* 56v.

»natura sprawiła (a. sprawuje); sprawa natury« (4;1): Przeto też natura z łafki łwey tak łprowiła iż gdy by kto był oflepion na iedno oko á drugie czało zoftało, tedi w onym iednym przybędzie mu oftrofci wzroku *GlabGad* B4v, D4v, F4; *GórnDworz* X6, Ff2v.

Wyrażenia: »przekłęctwo natury« (1): Tá błogofławiona ieft miánowicie miedzy niewiáfiami: bo od troiákiego ich przekłęctwá/ wolną wczynioná: to ieft/ przekłęctwá nátury/ iż nieplodną nie była. Winy [...]. Męki *LatHar* 476.

»przyrodzenie natury« (1): gdy łzwyąta anna byegyem połpolytem podluk przyrodzenya natury poczła panną maryą *PatKaz* II 65.

Szeregi: »Bog i (a) natura« (6): Rzek by my czemu bog y natura wlofy dała czlouyekouy odpouyedam yłz dla okrafy *PatKaz* III 119v; *GlabGad* L7v; *RejZwierz* 274v; *CzechEp* 183 [2 r.]; *JanNKar* A4.

»natura abo niebo« (1): *GórnDworz* D2 cf *W* *przen*.

»natura, przyrodzenie« (1): Exiguum nobis vitae curriculum natura circumscripsit, Krótki nam czas żiwotá nátura przyrodzenie náznáczilo. *Mącz* 374d.

Wyrażenie przyimkowe: »z natury« (1): czemu łą tak wielkie dziurki w nofie. (-) dla łacniejszygo wychodu wiatru wonniaiących rzeci do naczyńia powonienia ktore ieft przy morgu [!] z natury poftawione. *GlabGad* B7v.

W *przen* (7) : Abowiem Náturá w káżdą rzecz wfiała ono łkryte ziárno/ ktore/ włafność á moc tę/ ktorą od przodká łwego pirwłzego ziárná wzięło/ podáie temu ziárnu/ ktore wypułzcza s siebie/ y thákie ye czyni/ iákie ieft łámo *GórnDworz* Dv; ták y człowiek pędko zdziczeie/ y nigdy fie nie połthánowi: wymuiąc ná kogo/ náturá/ ábo niebo/ dáry łwe rofypie *GórnDworz* D2, I; iż nas ták náturá w tkę niewolą záprzedála/ á nikt fie s tego [= *od śmierci*] áni wykupić/ áni wyprošić [...] nie może. *RejZwierz* 165v, 166 *marg*, Bbb; ktemu Oycá twarzą/ poftawá [...] włafnie w łobie zá życzliwością nátury łáfkáwey wyráził *StrykKron* 462.

3. *Czysto biologiczny pierwiastek organizmów żywych; organizm, kompleksja, siły i możliwości fizyczne* (74) : *PatKaz* III 146v; Ty elektwarze vmoczniaią naturę w v czynku [!] małżeńłkim. *FalZiol* V 105, IV 29d, 32d, V 9v; *GlabGad* C6v, D7, K3, K7v [2 r.], L3; *RejWiz* 117; *SienLek* 13, 22v; odłóźmy pićie ná iny czas/ á łprawę z náturą łáméy wodzie poruczmy. *Oczko* 28v, 2, 10v, 22v, 24v [2 r.], 26v (15); [*opilstwo*] Ieft przeciw przyrodzeniu/ gdyż mimo łprowność beftyálłká/ náturę miáfło pošilenia obćiaża y gubi. *PowodPr* 71.

natura czego (2): y przed wżemy uyeke nmocznyona bołtwo znofzycz y dacz bołthwu naturą panyenłtwa łwego *PatKaz* II 26v; *GlabGad* F5v.

natura czyja [w tym: *pron poss* (10), *ai poss* (9), *G sb i pron* (5)] (24): *OpecŻyw* 60v; *PatKaz III* 147; flegmatici z fołą radzi iedzą iż natura ich wilgotna żąda vłkromienia wilgoti *GlabGad* I8, O5; tedy tácy/ álbo zgoła tego lékárítwá/ iáko náturze fwyé niefprzyiáyného/ poprzeftawáią: álbo dni kilko odpoczynáwízy/ do niego fye záś wracáią *Oczko* 21v, 1v, 10v, 19v, 21v, 25, [43]v; *GostGospSieb* +2; *KołąkCath* C2; *SkarKaz* 384b [2 r.]. Cf »natura człówieczd«.

G sg a. pl w funkcji przydawki lub orzecznika: kto (jest) natury [jakiej] (4): Dzyecyę we młdych [!] lecyech fwyeh/ będąc náтури mdłey/ wátłey/ nyetrwáłey/ nye będąye mogło vcząc fie wytrwác/ áni dobrego zdrowya myeć. *GliczKsiąż* I6v; *GroicPorz* ii2v; *CzechRozm* 137v; mnie ówo dżiwnieyfza/ co w Kámięńcu Podolńkim/ ludźie nátur fłábych/ [...] ochotnie fye nápiwízy támteczného piwá/ ták fye zárażáią *Oczko* 23v.

W charakterystycznych połączeniach: natura cierpliwa, dostateczna, gorąca (2), nakażona, nietrwała, podległa [czemu], subtylna, wątła, wilgotna, ziemna; natura ciała, pańieństwa; niedostatek natury, pełność, skłádność, sposób, uprzykrzenie; natura dobrze się postanowi, pocznie ruszac, potrzebuje, ustanie, wypądzá (wypędziła) (2), wyrzuca; natury doświadczac; do natury przystosowac; naturze dosyc czynić, plagowac, służyć; naturę chorobom oddawac, gubić, kontmtowac, mordowac, obciżyć (obciążac) (2), obruszyć, pobudzac, umocniac, umorzyc, wybaczyć; nie zgadzac się z naturą.

Zwroty: »mieć [jaką] naturę« (1): żaden człék ná świcie álz do potopu mięśa nie iadł. bo mieli mocne a gorące náтуры/ y długowieczni byli. *SkarŻyw* 271.

»odprawić się z naturą« = *wypróżnić się* (1): Przechodźiwízy fye tedy/ á z náturą odpráwiwízy/ [...] w wánnę wolno ciepłą vśieść. *Oczko* 26v.

»naturę posilić (*a. posilac*); natura posila się« (2;1): pokarm yey był ktory uyączey naturą yey umorzycz myál nýzly pofylycz *PatKaz III* 147; *GlabGad* K7v; *Oczko* 25v.

Wyrażenia: »natura człówiecza, ludzka« (7;2): Gdyby była natura człówiecza tak mocna fama w fobie iako v ftarich ludzi bywała, nie potrzeba by pożywania takowego korzenia *GlabGad* K2v, B8, F5v, K3, L7; *BielKron* 285; *RejZwierc* 21v, 111v; *Oczko* 29v.

»natura mdła (*a. zemglona*), słaba« [szyk 5:1] (4;2): Ieśtlize on chori zwykł był za zdrowia takim pokarmum tedy one pomagáią z niemoci, á to iż ona natura zemglona pofila fie onymi pokarmy zwykłymi, á tak fie niemoci przeciwi *GlabGad* K7v, F6; *GliczKsiąż* I6v; *GroicPorz* ii2v; *Oczko* 23v, 27v.

»natura mocna« [szyk 2:2] (4): *GlabGad* F5v, K2v; iż w niektorey męszczyźnie náтуры mocney náydnie fie przed dziefiátkiem lat náfienie *CzechRozm* 137v; *SkarŻyw* 271.

»uczynek natury« = *stosunek płciowy* (1): gdy fama [= *samica*] poczuie iże na niey ieśt mąż/ thedy fie obroci na bok/ á kniemu fie chciwie przytula á tak vczynek wypełni náтури *FalZioł* IV 30d.

Szeregi: »ciało i natura« (1): Tá wiárá iż byłá bárzo dżiwna y trudna: á tym trudnieyfza/ iż táki ten Syn Boży rowny Bogu/ ciáłem y náturą obłożony/ ná wzgardę/ pośmiech y frogą mękę y śmierć frototną dány być miał *SkarKaz* 117a.

»natura, kompleksyja albo utemperowanie« (1): Chcą mieć trzy fpofoby nátur/ Complexiéy álbo vtemperowánia/ á przyródzoného poftánowienia/ w káżdym człówieku *Oczko* 33v.

»natura albo wewnątrz« (1): *Naturá álbo wnątrze v máмки gdi fie opiye/ cuchnąć będzie GliczKsiąż D6.*

Wyrażenie przyimkowe: »przeciw naturze [czyjej]« (1): *Abram niepátrzył ná kłztałt niewiernych douodów wrzeczach/ ktore mu p. Bog obiecował: choć widział ie przeciw năturze fwéy: gdy mu obiecował lyna/ niepátrzył ná ftárość fwą/ y żony fwéy Sary BiałKat 26.*

W *przen* (3) : *Gdy go nadeydzie iego natura ku złączeniu z iego łamiczą/ tedy fie łkrobie zębami prawey czelufci w prawy bok FalZioł IV 32d; năturę niechay zvczy/ áby lye piérwéy ząwždy wypróżniłá Oczko 26v, 19.*

4. *Zespół istotnych cech wyróżniających, decydujących o przynależności do określonego gatunku organizmów żywych, do danego zbioru rzeczy, zjawisk lub wyobrażeń albo od przynależności tej zależących; natura Mącz, Calag, Calep [obyczaj; własność każdej rzeczy; siła, moc – natura Cn] (730) : Natura. Przirodzenie. Naturá/ Włańność moc álbo siła. Mącz 241c, 280a, 298d; Calep 689a.*

Prawdopodobnie tytuł poematu Lukrecjusza „De rerum natura” (przełożony na język polski) (1): Z kxiąg o naturze rzeczy. FalZioł IV 2b.

Wyrażenie przyimkowe: »z natury« (1): *Naturaliter – Zprzirodzenia, z naturi. Calep 689b.*

a. *O ludziach (267) :*

α. *Cechy wrodzone właściwe rodzajowi ludzkiemu (168) : PatKaz I 4v; PatKaz II 79; Potym człowiek zwiedzyony [...] Przełtąpił wolą Páńską [...] Y năturá fláchetna zmienilá fie iemu. RejWiz 116v, 53v marg, 133, 160, Cc7v; GórnDworz Gg4; RejZwierc 75 marg, Aaa4; BiałKaz D2v; KarnNap F3; SkarŻyw 268; CzechEp 417; WerGość 207; ArtKanc L19v; GrabowSet S2; Y zwiedźieni kłamłtwem czártowłkim/ choć ielzce w cáley năturze/ vpádli/ pátrząc ná piękny on w oczách owoc. SkarKaz 121a; Y dla tego dał mu [człowiekowi] P. Bog năturę towarzyfką/ która go do kupy pędzi. SkarKaz 633a, 208b, 418b.*

natura czyja [w tym: pron poss (49), ai poss (39), G sb i pron (8); natura człowiecza swa itp. (4)] (92): baczmy ktorzy byuayą tym grzechem zarazeny yłczy ktorzy lya rodzą obyczayem przyrodzenia z natury pyeruych rodzyczow przełtąpných *PatKaz I 17v; WróbŻołt ee6v, mm8v, ppv; SeklKat Q4, Rv; LubPs N2v marg, N3v, N5v, X4; RejWiz 101v, 141; RejZwierz 111; GrzegRóżn C2v; RejAp 5v; GórnDworz C6v; RejPos 330; BiałKat 53v, 190v; KuczbKat 395; Nic fie nie włtyda náłzá zła năturá/ Dla kęs pożytku z lekkości kápturá. RejZwierc 223, 12v, 28, 66v, 104v; RejPosRozpr b3v; RejPosWstaw [41³]v; CzechRozm 88, 206v [2 r.]; Oczko 1v; Wielki to cud był w nim záprawde/ iłz ná świeckie wizytki rzeczy z ktorými zroł od dziećinłtwá pámięć ztrácił: á w tych duchownych y łubtelnych/ ktorých fie nie rádá náłzá natura ima y pretko [!] ie tráci/ ták mocną mieć mógł. SkarŻyw 293; WerGość 204; LatHar 204; WujNT 331; SiebRozmyśl E3 [2 r.]; SkarKaz 84b, 85a, 121a, 208a [3 r.], 245a [2 r.] (16). Cf »natura człowiecza«.*

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: kto (jest) [jakiej] natury (4): ktoby chciał ludziom dáć tákiego páná/ iáki by był godzien łam ieden rołkázowác/ trzeba by go náleść dołkonálłzey năturы/ niź ielth człowiecza *GórnDworz Gg2; BiałKat 111; SkarKaz 3b, 516a.*

W przeciwstawieniach: »natura ... grzech (2), dostojność, dusza« (4): *PatKaz III* 105; Złoŝtniki miałem w nienawiŝci [*Ps* 118/113] (*koment*) Nie ich naturę ale ich grzech. *WróbŻolt* ppv; *RejWiz* 129; *WujNT* 306.

W porównaniach (5): Iáko Scillá s Káribdim gdy bliŝko nich pływa/ Ták tá náŝzá náturá niebeŝpyczna bywa. *RejWiz* 101v; *RejZwierc* [121]v; *GrabowSet* G3; *KolakCath* C3; wymiatać z domu kwas muŝiano: To ieŝt ŝwieckie y cieieŝne ŝądze/ ktoremi lię náturá náŝzá/ iáko dzieŝá z ciaŝtem/ z iednego Iádámowego grzechu zákwaŝiŝá *SkarKaz* 84b.

W wyjaŝnieniu przenoŝni (1): Chrzeŝt znamionuie yŝ ŝtary czŝowiek to ieŝt/ zkazona natura/ y ŝtari kwas to ieŝt grzech [...] bywa zagrązon *SeklKat* T4.

W charakterystycznych poŝczeniach: natura caŝa (2), doskonaŝa, grzeszna, krewka (3), naprawiona, niebeŝpieczna, nienasycona, nikczemna, pierwsza, powszechna, skŝonna [do czego, k czemu] (3), sprawiedliwa, ŝlachetna (3), towarzyska, zacna, zŝa (4), zŝoŝciwa; natura *Jadamowa*, pierwszych rodziców, płci; częŝć natury, doskonaŝoŝć, krewkoŝć (2), krnqbrnoŝć, moc, naprawa (naprawienie) (4), niedostatek (2), nieszczęŝliwoŝć, podŝoŝć, pohamowanie, poruszenie, poŝqdliwoŝć (2), skŝonnoŝć [ku czemu] (2), sprawa, ŝkada, ŝlachetnoŝć, zacnoŝć, zjednoczenie, zŝczenie, zŝoŝć; z [jakich] natur zŝoŝony (2); naturze dany, miŝy, przykry, wdzięczny; naturę (po)dać (3), hamować (2), mieć w nienawiŝci, naprawić, podeprzeć, poznać (rozeznawać) (3), przemienić, przyjmować, skromnić, ŝkaradzić, tracić, wziąć (2), zachowywać; naturą roŝny, zŝczony; naturą wymawiać ŝię; z naturą zmieszać ŝię.

Przysłowie: Bo iáko dawno ŝyŝyŝyŝ/ náturá kaŝdego/ Záwŝdy ieŝt przychylnieyŝa do wŝytkiego złego. *RejWiz* 141, 101 marg, 140v, Cc7v. [Ogóŝem 4 r.].

Zwrot: »naturę [czyj] mieć« (1): náturę Iádámowę máiac/ iego teŝ grzech [...] mamy. *SkarKaz* 577a.

Wyraŝenia: »cielesna natura« [*ŝyk* 2:1] (3): Powiedz mi [...] ieliŝz cieieŝna ieŝt czyli nie cieieŝná náturá? [...] Bo ŝyŝę od wŝytkich/ iŝz nie ieiŝz/ áni ŝpiŝz/ to co czŝeku właŝno ieŝt. *SkarŻyw* 31; *WujNT* Aaaaaa3; *SkarKaz* 487a.

»natura czŝowiecza (a. czŝowieczeŝska), ludzka, czŝowieka« [*ŝyk* 27:12] (22:16:1): *PatKaz III* 89v, 98; *KromRozm I* K4; ŝe ŝie [grzechy] práwie zárownó s thá náŝzá czŝowyczeŝŝką náturą ieiŝcze w ŝywocie mátki náŝzey zmieŝzáy. *LubPs* N3v, Dv marg, X3v marg, Z3, Z3v; *RejWiz* 1v, 89v; bo to ieiŝth ludzka náturá/ wŝyŝtko gánić *RejZwierc* A2v; *BibRadz I* 1d marg; *OrzQuin* Qv; *Górndworz* C4, N3, Gg4; *RejPosWiecz*² 91v; *BialKat* 111 [2 r.], 366v; *Grzegŝm* 20; poniewaŝ wŝyŝtki táiemnice ŝwięte/ moc náтуры ludzkiej przechodŝá *KuczbKat* 150; *RejZwierc* [121]v; *BielSpr* b4v; *RejPosRozpr* c4; *CzechRozm* 38; *SkarŻyw* 298; *CzechEpPorz* **4v; *KochMRot* C2; Gdyŝ náturá ludzka od Pána Bogá w czŝowieká wlana *Phil* H4; *KolakCath* C3; *WujNT* 306; *SkarKaz* 3b, 208a, 245a, 421a, Ooooc. Cf »naturze czŝowieczej przeciwny«.

»naturze czŝowieczej przeciwny« (2): iedno iŝe Kŝięŝtwo/ rzecz ieŝt brzydliwa/ y náturze czŝowieczey przeciwna *OrzQuin* Q, P3.

»dwoja natura« (2): *KochFr* 99; Niezwyŝłym/ y nie ledá piórem opátrzony Polecę precz poéta/ ze dwoiey zŝoŝony Náтуры *KochPieŝ* 54.

»mdła natura; mdłość natury« (4;1): *LubPs* N3v, X4, Z3v; *RejPosRozpr* b3v; Więć fię bronić fmyłłowi/ Mdła náturá/ nie może/ Rowna dziećięciu przeciw rycerzowi *GrabowSet* G3.

»skażona (a. skazitelna) [= z *piętnem grzechu pierworodnego*] natura; skażenie (a. skaza a. skazitelność), zepsowanie natury; skazać, zepsować naturę« [*szyk 31:6*] (27;7:1;1:1): bo ludzye ynfyzy yfz fyą rodzą w grzechu przyymuyą naturą fkazoną *PatKaz III* 110v; *SeklKat* Q4, Rv, T4, V; *LubPs* Dv *marg*, N2v *marg*, N5v, Z3v; *RejAp* 5v; *GórnDworz* C6v; *RejPos* 330; *GrzegŚm* 20; tháka ieft mdłość á fkáżenie nátury náfzey z grzechu/ że my żadnym obyczáiem zefcia z iego wiecznym á żadnym rozumem nie ogárnionym Máyeftatem wyćirpieć nie możem. *RejPosRozpr* b3v; *RejPosWstaw* [41²]v, [41³]v, [110²]; *CzechRozm* 88, 206v [2 r.]; *SkarŻyw* 263 [4 r.], 268; *CzechEpPORz* **4v; ieft ten Sákráment/ [...] iáko ogień/ [...] to ieft fkáżitelność nátury náfzey/ fwą gorącością zágrzewáiący. *LatHar* 204, 165; *WujNT* 331; *SiebRozmyśl* E3 [2 r.]; Grzech pierworodny fkáżił náfzē náturę *SkarKaz* Oooc, 121a, 488a [3 r.], b.

»natury ułomność« (1): Z twarzy tefz drugi y fmutku poznał vpádek iáki/ y ludzkiej nátury włomność *SkarŻyw* 298.

Szeregi: »ciało albo natura« (1): Skąd y członki zowie zyemfkiami/ to ieft porużenie/ pożądlivości y niedoftátki/ fpráwy á złości ciáła/ álbo nátury fkáżoney/ rzeczámí zyemfkiami fie bawiącey. *RejPosWstaw* [110³].

»niebo [= *wpływ gwiazd*] z naturą« (1): Bo gdy niebo z náturą ciągnie go do czego/ Wfpomniawfzy Bołką boiażń/ odeymie fie wżego. *RejWiz* 129v.

»natura a (abo) przyrodzenie« (2): *RejPosWiecz*² 91v; żebym fie temu vpornie fprzeczáć chciał/ żeby náturá ábo przyrodzenie moje grzechem niemáło fkáżone być. *CzechRozm* 206v.

Wyrażenia przyimkgwe: »z natury« (7): wtym człek/ Boży obraz ná fobie z przyrodzenia włożony ma/ ifz nigdy vmrzeć nie może/ á zna złe y dobre z nátury/ wiedząc co przyftoi á co nie przyftoi. *SkarŻyw* 259, 259; *SkarKaz* 44a.

~ *W przeciwstawieniu*: »z natury ... z łaski« (2): My thez y fpráwiedlivość/ y dobroć/ y nieśmiertelność mamy/ przez Kryfthufá z łáfkí/ ále nie z nátury iáko Syn. *GrzegRóżn* D3v; *LatHar* 286.

Wyrażenie: »z natury swej« (2): każdy człowiek z natury fwey ma tę żądzą aby nieczo vmiał y wiedział. *GlabGad* A4v; *KarnNap* A4. ~

»nad naturę« (2): *PatKaz III* 146v; A w wfzytkich iednáka ćierplivość y dufzne fię wefele pokázowáło: ifz nad náturę łáfką Bożą wfpomozeni/ zwyciężyć fię mękom niedáli *SkarŻyw* 441.

W przen (17) : przefz którą [*Ewę*] myála wfzytka natura czlouyecza bycz zarazenym zabyta *PatKaz III* 89v; wfłczepiwfły y wkorzeniwfły wnáturach ich [*aniołów i ludzi*] porządek y práwo/ ktorymby zá łáfką y pomocą yego/ wole fwoye fwobodni proftowáli *KromRozm III* A7; iz tym iádem zaráżona náturá náfzá *LubPs* T6; Iże iego náturá musi chodzić tędy/ Ná co ią s czálem wiodą przyrodzone błędy. *RejWiz* 129, 137v; *RejAp* 5v; íam fiebie człowiek pozna/ y obaczy/ że w fobie człowieczych włáfnych przypadków ma niewiele/ źwirzęcych przymiotow więcey/ á ífkierkę iákąś málucz ką niebiefkiej nátury. *GórnDworz* L13; iákiemi dziwnemi przypadki náturá náfzá záwikłána á zámotána ieft *RejZwierc* 12v; Nie ma náturá dawności/ Ná fwe káżde przypadłości. *RejZwierc* 236v,

66v; Czým złą naturę leczyć vczyli. *SkarŻyw* 263 *marg*; [pijaństwo] nálzę naturę [...] do wietłznych rołpułt rozżarza y rołpala. *WerGośc* 204; *LatHar* 165; Dzieżá natury nálzey w Iádámie zákwałzona *SkarKaz* 84b *marg*, 84b [2 r.], 85a.

Przen: Metonimicznie: człowiek (7) : Z łálki łwey przenaświéłzey/ miłóści niezmierney/ Wyrządzałz dobrodźieyftwá/ naturze mizerney. *PaxLiz* E2.

Wyrażenie: »człowiecza, ludzka natura« = natura humana *JanStat* [szyk 3:2] (4:1): *RejWiz* 58; *RejAp* 179; Mnima człowiecza naturá / Iż tak zówždy łkákác turá. *RejZwierc* 236v; Lepiey człowieczey naturze/ Przy kominie niż w kápturze. *RejZwierc* 237; *SarnStat* 240.

Szereg: »natura a krew« = bliźni (1): dárow tych Bożych/ zle ludzie vzywáią/ á mełstwo y żołnierzftwo w okrucieńftwo/ y ściśnienie rozumnego łtworzenia/ obrázu Bożego/ y natury á krwi łwey obracáią. *SkarŻyw* 189.

β. *Cechy indywidualne właściwe jednostce lub określonej grupie (tu też 1 r. o cechach temperamentu zwierząt) [zwyczaj, nałóg – natura Cn]* (97) : Oczy ciekące nie vkazuią natury, ale niedońtatek *GlabGad* N7; *GliczKsiąż* D4 [2 r.]; W pijánym narychley naturę poznác *RejWiz* 117v *marg*, 118v, Dd4; *RejZwierc* 6 *marg*, 92v; tám on mądry Hiftoryk vkázuie to że żadna ina naturá iedno złodzieyftka á mordowna godná ku boiowániu nie ieft. *OrzRozm* L, K4v *marg*; *BiałKat* 53v; Tákże też y miedzy końmi y miedzy ptaki/ chocia y będą iednákiey natury/ á wźdi widamy rozne natury: Ieden waśniwy/ drugi pokorny/ ieden rychły drugi leniwy *RejZwierc* 67v, 3v, 21v, 96; *SkarŻyw* 298 *marg*, 312, 472; Ale fię dofyć rzekło o chytrey naturze *KlonWor* 63, 55.

natura czyja [w tym: ai poss (18), G sb i pron (12), pron poss (6); natura nasza polska itp. (2)] (34): *OpecŻyw* 190v; *PatKaz III* 107v, 110; Thák yáko mámká nyerządneho przyrodzenia yeft/ dziecyę gdy yey piersi vżywa/ według natury iey zepłówaney łpołem y z mlekyem nápiya fie zaráz y złości. *GliczKsiąż* D4, E2v; *RejZwierc* 87; ále ná ten czás powiedz mi co zá naturę on Polfką być powiáda? *OrzRozm* K4v, K4v [2 r.], M, Ov [2 r.]; *OrzQuin* Q3; *LeovPrzep* B2v; Arištoteles thák dobrze znał naturę Alexándrowę/ [...] iż go Alexándery y czcił/ y miłował *GórnDworz* Kk5; *RejZwierc* 6, 221; *SkarŻyw* 80, 341; *StryjKron* A3v; *GórnRozm* D4; *PaprUp* Dv; *GostGospSieb* +4v; *OrzJan* 51; *LatHar* 476; *JanNKar* Cv; *SarnStat* 667; *SkarKaz*) (3v; *SkarKazSej* 687a, b [2 r.]. Cf »natura człowiecza«.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: kto (jest) [jakiej] natury (6): *GlabGad* L8v, N2v; Boć to bywa że łyn wrołpácż nyeyáką/ [...] gdy go ocyec przed ludźmi karze/ wpada/ zwłálfczá gdy yeft tákyye natury iż łathwey fie zówftydzić á záfromać może. *GliczKsiąż* G4v; *OrzRozm* K4; y nálz Dworzánin w they mierze ták vczynić ma/ iełliby mu fie przytrefiło być przy tákowym zley natury pánie *GórnDworz* Kk6; *KlonWor* ded **4.

I sg w funkcji okolicznika sposobu (1): DRVDZY záś łą ze złego náłogu złodzieie; Zadną fię to naturą y gwiazdą nie dzieie *KlonWor* 8.

W połączeniach szeregowych (4): *RejWiz* 148; *RejZwierc* 21v; Ktojemu [synowi królowej Katarzyny] iako to dowodnie powiádaią ci Polaci ktorzi go łwiadomi ze włzitke Nature obitzaie y połteпки iego rownaia á zowago obrazem onego łwietego Krola Sigmunta pierwłzego dziada iego *PaprUp* Dv; *SkarKaz*)(3v.

W charakterystycznych połączeniach: natura chciwa [do czego], chytra, cicha, cierpliwa, cnotliwa (2), ćwiczona, dobrotliwa (3), godna [ku czemu], gotowa, karna, krewka, łaskawa (2), mordowna, okrutna, pirwsza, przeciwna, różna (4), skażona, skwapliwa, sroga, szczodrobliva, szlachecka, twarda, waleczna, zepsowana (2), złodziejska (2); natura dziecięca, heretycka (2), katolicka, niewieścia, polska (6), rzymska; niedostatek natury, położenie, różność; natury używać; odmienić naturę, ukazować, zepsować, (po)znać (5).

Przysłowia: chocia by też (iako piŕze Horatius) y widłami naturę od łiebie odpychał wŕzakoŕ ona zawŕze ku łwemu ciągnie. *GlabGad* L8v; *Naturá* cyągnie do łwego. *RejWiz* 171 marg, Cc8.

A ták rozum z naturą ząwŕzdy woynę wiedzye *RejWiz* 118v.

Naturá náłzá iełt goła tablicá *RejZwierc* 221.

Abowiem náłog/ [...] iełt druga naturá *LatHar* 1.

Fraza: »natura [kogo] rusza (a. ruszy)« [szyk zmienny] (2): *Naturá* ich rułza; Y do pielgrzymowánia náłóg ich przymułza. *KlonWor* 52, 5.

Zwrot: »[jaką] naturę mieć« (2): Ná ktorey [ziemi] rozmaítých łpraw ludzye miełzkáią/ Rozne łpráwy/ naturę/ y zwyczáie máią. *RejWiz* 148; *BielSpr* 2v.

Wyrażenia: »natura człowiecza, ludzka« (2:1): Bo iáko łą rozne natury ludzkie/ tákze też rozne łą y chući/ y rozumy/ y ćwiczenia *RejZwierc* 21v, 3v marg, Aaa4.

»dobra natura« [szyk 4:2] (6): *GlabGad* L8v; Lecŕ niełtety/ co łię dobrego od Bogá łamego z dobrą naturą wŕsie [!]/ rodzice łwoim niedbálłtwem/ piełzczotą/ y nieprzyłtoyną miłostíą/ wykopywáią y gubią. *Skarŕyw* 136; *OrzJan* 51; *SkarKaz*) (3v; *KlonWor* 4, 8.

»mdła (a. mgła) natura« (2): taki bowa [!] [...] łmiały gdy łie go ktho boj, ale gdzie bacŕzy załtanowienie richley wcieka, bowiem taki iełt mgłey natury. *GlabGad* N2v; *BielSpr* 2v.

»natura poczciwa« (1): *GIges* [...] Przypráwił krolá o łmierć á łam pánem zołtał/ *Kryłztow* tego áni chce niby temu łprołtał/ Ani mu też dopułci naturá poczciwa *PaprPan* Pv.

»natura szlachetna« [szyk 2:1] (3): Iágełłowá naturá łzláchetna. *OrzRozm* Ov marg; *OrzQuin* D3; *JanNKar* Cv.

»zła natura« (5): łmiele moŕze być rzeczono iż łą nie iákie znamiona po ktorich ludzie złey albo dobrej nathury bywáią poznawani. *GlabGad* L8v; *RejWiz* 8; *GórnDworz* Kk6; *RejZwierc* 6; *KlonWor* 5.

Szeregi: »natura i dowcip« [szyk 1:1] (2): *StryjKron* A3v; y látá/ y w obcych kráiach práktyká/ y vłtáwiczné powaŕnych Authorow czyłténia/ ku naturze y dowcipowi iego/ ktory ma ná wizytko wwaŕzny y iákoby dołkonáły/ máteryey mu łilá dodác mogá *GostGospSieb* +4v.

»natura albo obyczaje (a. zwyczaj)« [szyk 1:1] (2): Ci drudzy Polacy [...] iákiey natury ludzie albo iákich obyczáiw byli/ wolę ŕe o tym czytaycie wielkiego *Hiłtoryká* Polłkiego/ Ianá *Długołzá* *OrzRozm* K4. Cf »ze zwyczajy a z natury«. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 2 r.].

»natura a (i) przyrodzenie« (3): Czwarty przyuyley w yey [*Maryi*] naturze a przyrodzeniu czyłtołcz byla *PatKaz* III 110, 107v; *LatHar* 476.

»i natura, i rozum; rozum z naturą« (1;1): *RejWiz* 37; Do czego y naturá/ y rozum/ którym W.M. Pan Bog opátrzył/ nigdy to wiem W.M. nie wie. *CzechEpPorz* **. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

Wyrażenia przyimkowe: »z natury« (10): Rozum y ine dáry tymi nie száfuię/ Bog z natury to dáie gotowe przyjmuie. *BielKom* D7v; Támże potym z listów/ z rozmow między piárzmi/ s czytánia/ á fnadź więcey z natury / iął sie iuż był przegryzowác po trofze y łácińskiego piłmá czytác *RejZwierc* 274v, 274v; *SkarKaz* 45b.

~ *Wyrażenia*: »z natury przyrodny« (2): Hełper iák iálna iest między gwiazdami/ Ták tve wfpániáie Pánno nád Pánnámi Są obyczáie/ z natury przyrodne *SzarzRyt* D4v.

»z natury swej, twej« [*szyk 3:1*] (3:1): *KarnNap* B3v; Bo łam z natury łwey był człęk dziwnie cichy a bárzo miłósierny *SkarŻyw* 483; *SkarKazSej* 685a; Krolu niezmożony/ Krolu y z twey natury/ nietylko z korony. *SzarzRyt* C2v.

Szereg: »ze zwyczaju a z natury« (1): bo mu tho [*pisanie wierszy*] ze zwyczáiu á á [!] z natury ták fnadnie przychodziło *RejZwierc* Aaa2. ~

»nad naturę [*czyj*]« = *wbrew naturze* (1): Pánie Boże nieodpułczay tego tym/ którzy do tego Páná náłzého dobrotliwego wiodá [...] nád wolá y nád naturę łzczodrobliwá iego. *OrzQuin* B2v.

W przen (15) : Tákże też iáko rydlem/ rufzay przyrodzenia [...]. Niech ták płono nie leży/ by Lopian s Pokrzywą/ Miałci márnne záglużyc/ naturę cnotliwą. *RejZwierc* 138v; powieða że naturá náłzá Polka iest drapieżna á złódieyła y krwię prágnąca. *OrzRozm* K4v; iż w łobie wlkromił onę złą á iádowitá naturę łwoię oná krwiá bydlęcá *RejZwierc* 6; A mogłá by ná nas oná piwłza naturá náłzá rzewno záplákác/ w ktoreiechmy sie w niewinności vrodzili *RejZwierc* 67; Nie ozdobiłzi natury ćwiczeniem/ Pewnieć zołtanie s cielęcem baczeniem. *RejZwierc* 221, 67 marg, Bbb; rufzył Pan Bog hoynieyżey łkárbnice nań łálki łwoiey: wedle natury iego twardey *SkarŻyw* 80; bo był człęk dziwnie wkládný/ á do káżdego łię natury łchylic vmiał. *SkarŻyw* 334; Iezu któryś łwiá naturę/ dziewicy twey wlkromił (ná S. Tekłę wfpominá) *SkarŻyw* 341; *KlonWor* 46 [2 r.], 47 źp, 64, 65 źp.

b. *O istotach nadprzyrodzonych* (312) : *PatKaz III* 98; *GrzegRóżn* G2v; iż Sárnicki ták wierzy/ y ták vczy/ iż Bóg w Trócy iedyny nie iest/ ále iż łá trzy między łobá w naturze rżzni/ Bóg Oćiec/ Bóg Syn/ Bóg Duch S. *OrzQuin* V3v; *SarnUzn* B5v.

natura czyja [*w tym: ai poss* (22), *G sb i pron* (14), *pron poss* (5); *natura boska* (2)] (40): Sluńno iest/ aby to ciało ktore bylo z bołtwem złączono nigdy niełprochniało/ anij zgniło/ ale by nad naturę anielfká bylo powyłfono na łtoletz *OpecŻyw* 181; *PatKaz II* 34v, 41, 53, 82; *PatKaz III* 98; *RejWiz* A7v, 154v marg, Cc6; *KuczbKat* 30, 100, 125, 380; *CzechEp* 177, 259; *LatHar* 376 marg; *WujNT* 307, 471, 827, 849; Profzę [*Boże*] y zemną y z temi co mię łlucháią nie wchodź w łąd: ále zwyczáiu y natury łwoiey vżyway nád námi. *SkarKaz*) (3; Bog włáfnie kochác łię nie może/ iedno łam w łobie y naturze łwey. *SkarKaz* 117b, 118a [3 r.], 634a. Cf »natura boska«.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: kto (jest) [jakiej] natury (9): *BibRadz* I 6c marg; A tu z tąd łię pokázuie że łá teyże natury obádwá/ y rodziciel/ y vrodzony *GrzegRóżn* B4, C2v, Iv, L, M3v, Nv; Słowo iego y mądrosć iego/ iedney z nim natury iest *SkarKaz* 485b, 634a.

W połączeniach szeregowych (4): *SarnUzn* B5v; Boć y oni dla tego te terminy/ Troyce świętey/ Perfony/ nături/ homoulii/ y takowe infze odrzuciaią/ że ich iawnie w Piłmie niemáfz. *WujJud* 173v; *LatHar* 376; *WujNT* 686.

W przeciwstawieniach: »natura ... istność (2), persona (2)« (4): trzeba obaczyć nieiákie rozeznánie miedzy tym łowem Náturá á miedzy Iftnością. *SarnUzn* B5v, B4v, B5v, G4.

W charakterystycznych połączeniach: *natura nadana, niedościgła, nieogarniona, własna; natura anjelska* (7), *czartowska, słowa bożego; egzystencyja natury, istność, stan, własność; w naturze różny; z naturą złączyć* (2).

Zwrot: »naturę [jaką] mieć« [szyk zmienny] (3): Oćiec ma Bostwo ábo Bołką naturę *GrzegRóżn* L, L, N2v.

Wyrażenia: »natura bezcielesna« (1): Gdy Bog chciał áby fię to ftáło/ czego nie było/ [...] pierwey z siebie/ gdyż ieft z nături iednoftáyney y bez ciełefney fyná vrodził *CzechEp* 254.

»natura boska (a. boża)« [szyk 9:5] (14): *BibRadz* I 6c marg; *GrzegRóżn* H2v, Iv, L [3 r.], N2v; *KuczbKat* 9; Twirdziłz w Bołkiey naturze być tak zówzdy wieczne/ Trzy perfony *RejZwierc* 266v; *WujJud* 44 marg; Wiele ludzi vczonych piáfáło o naturze Bołkiey *CzechEp* 227; *NiemObr* 142; *ReszPrz* 86; *GostGosp* 6.

»jedna natura; jedność natury« [szyk 10:1] (10;1): *BibRadz* I 6c marg; ktorzy zówzde trzey fą iedney nături Bołkiey/ á nie ieden troiáki ábo ieden we trzech/ ábo ze trzech zlány *GrzegRóżn* Iv, C2v, M3v, Nv; *SarnUzn* B4v, B5; *KuczbKat* 125; *LatHar* 376 [2 r.]; *WujNT* 827.

»natura jednostajna« (1): *CzechEp* 254 cf »natura bezcielesna«.

»natura wieczna« (1): Iftnóść iuz iákoby dwie rzeczj zda fie w łobie zámykác/ y Náturę onę wieczną y oneyze Nátury iednę exiftencią/ ftan álbo iftnóść fpolną. *SarnUzn* B5v.

Szeregi: »bostwo i (a(l)bo) (boska) natura« [szyk 5:1] (6): *GrzegRóżn* L [2 r.], N2v; A iż mówimy W Imię á nie w imioná/ to iawnie naturę iedną y Bołtwo iedno Troyce Świętey okázuie. *KuczbKat* 125; *WujNT* 471, 827.[*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»natura, (albo, i) istność« [szyk 4:1] (5): *SarnUzn* B4v, G4; tedy muśi być/ że iego nături y iftności żaden oględác niemoże/ iefli sie tá Bołka iftnóść k nam nieprzyłaczy. *KuczbKat* 100; *ReszPrz* 86; *WujNT* 849 [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w przeciwstawieniach 2 r.*].

Wyrażenie przyimkowe: »z natury« (9): *SeklKat* O3v; *BiałKat* 16; *CzechRozm* 53; Iáko to y łam X.K. mowi o duchu ś. iż wziął ná fię kłztałt widomy gołębice [...]. Czegoby mu pewnie nie trzeba było: gdyby on był z nături gołębim/ á nie duchem *CzechEp* 316; Bog z nături nieśmiertelny. *LatHar* 671. [*Cf a.a. W przeciwstawieniu GrzegRóżn* D3v.]

~ W przeciwstawieniu: »z natury ... z daru« (1): Rołkázowác czártom/ y chorobam [...] icłt rzecz z nături Bogu łámemu włáfna: ále z dárú Bożego bywa vżyczána y ludziom *WujNT* 232.

Wyrażenie: »z natury swej« (2): *CzechRozm* 5v; Iefli duřzá/ ktora ieft z nături y z ftworzenia fwego do ciáłá przywiázána/ bez ciáłá żyie: pewnie do fwoiey nături/ to ieft do ciáłá fię wroći *SkarKaz* 384b. ~

a. O pierwiastku boskim i ludzkim w Chrystusie (243) : *PatKaz* II 47, 48, 69, 81v, 82; *GrzegRóżn* K4v, M3v; páthrzay w Kriftulie Pánie náłzym dwie naturze rozne/ to Bog/ to człowiek *SarnUzn* E5;

GrzegŚm A3; *WujJud* 45; *WujJudConf* 254v; *SkarJedn* 305, 316; *SkarŻyw* 2, 358, 393; *CzechEp* 77, 147 [2 r.], 213 [2 r.], 241, 345, 347, 348; *Lecz Kátolicy* [...] łówek tych: Dwie náturze/ vzywáią/ nie czuiąc fię *NiemObr* 138, 139; iedná ielt perfoná ábo oobá Słowá y ciáálá/ chocia dwie rózne łá rzeczy ábo nátury/ boftwo Słowá/ á ciáło człowieká. *WujNT* 306, 349 *marg*, 366, 724, Xxxxx4; *SkarKaz* 514a, 515b, Oooo2a.

natura czyja [w tym: *G sb i pron* (22), *pron poss* (16), *ai poss* (2)1 (40): *PatKaz II* 20v, 26, 30, 30v, 35v (12); *KrowObr* 51 v; *GrzegRóżn* K4v; że nas ták bárzo vmiłował/ że sftąpił z niebá/ náturę nálżę przyiął á zwycięftwo dla nas nád dyabłem odzierzał. *HistRzym* 100v; *BiałKat* 328v; *KuczbKat* 30 *marg*; *WujJudConf* 254; *SkarŻyw* 2, 278, 318 *marg*; *CzechEp* 176; *ReszPrz* 85; *LatHar* 203, 244, 262, 377; nie może być włásnie rozumian Oćiec w Synie/ á Syn w Oycu; ieno dla łpołiftności y teyże nátury Oycá y Syná. *WujNT* 365, 121, 278, 375, 620; *SkarKaz* 7a, 85b, 117b, 161a, 487b (8).

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: kto (jest) [jakiej] natury (22): *PatKaz II* 30, 31, 33, 39, 57v, 73; iáko też tenże potym Synem człowieczym ftháwłzy fię/ národził fię prawdziwym człowiekiem z człowieká/ y nie ielt rozney nátury od ludzi inłzych. *GrzegRóżn* E4, C3, L [2 r.], M3 [2 r.], N2v; *BiałKat* 86; *WujJudConf* 23v; *SkarŻyw* 597; *WujNT* 323; *Pomnię Pánie żeś* [...] ciáło to nátury moiey y kości/ y krew złączywłzy w Bozká perfonę twoię/ dla mnie vbogo y w ftáyini/ [...] vrodzićieś fię raczył. *SkarKaz* 161a, 117a [2 r.], b, 417a.

I sg w funkcji okolicznika sposobu (1): *Kryftus Syn Boży Bog z Bogá vrodzony/ to wlytko ma náturá od Oycá* *GrzegRóżn* D3v.

W połączeniach szeregowych (5): *WujJudConf* 23v; *CzechEp* 348; *NiemObr* 92; To tedy y iftność y náturá y Boftwo y chwałá y włzechmocność y przedwieczność Oycowá/ ielt Synowa *WujNT* 375, 687.

W przeciwstawieniach: »natura ... persona (13), *osoba* (5)« (18): *KuczbKat* 30 *marg*; A iż ielt Pan Chriftus iedná perfoná w obudwu náturach/ tedy tu wlytká cześć która fie iego Człowieczeńftwu dzieie/ ściąga fie y ná Boftwo iego. *WujJud* 45v; *WujJudConf* 254v; *CzechRozm* 20; *SkarJedn* 305, 315; *SkarŻyw* 2, 318, 320 *marg*; *post illam confictam vnionem hypostatieam duarum naturarum*: iáko oni mówią o złączeniu dwu nátur w iedną oobę iuż nigdy nierozdzielną *CzechEp* 147, 320, 321; *NiemObr* 116, 138, 139 [2 r.], 140; *SkarKaz* Oooo2a.

W charakterystycznych połączeniach: natura czysta (2), *krewka, odłączona* (2), *prawa, prawdziwa* (2), *rozdzielna* (3), *rózna* (6), *spojona, spolna* (3), *święta, złączona, zmieszana* (3); *natura anjelska, ojcowá (ojca)* (2), *płci* (3), *synowa (syna)* (2); *cząstka natury, dzieciństwo, istność* (2), *pięć* (5), *pomieszanie, podwyższenie, przyjęcie* (3), *przykrycie, uczestnictwo, uczestnik* (6), *własność* (2), *zjednoczenie, złączenie* (4); z [ilu] *natur złożony* (2); *naturze przyzwoita; naturę dać* (2), *mieszać (mieszający)* (2), *przyjác* (24), *na sobie nosić, uczcić, wziác* (5), *złączyć* (2), *(po)znać* (2); w *naturę odmienić się (przemieniony)* (3), *wcielić się; z naturą złączyć (się) (złączenie)* (6); w *naturze rowny (zrownan)* (2).

Zwrot: »naturę [jaką] mieć, mający« [szyk zmienny] (5:1): A iáko Syn Boży ták Boftwá iáko y człowieczeńftwá vczelstnikiem ielt/ bo słowo ftáło fię ciáłem/ á iedná z námi z ktoremi naturę ma łpolną/ nie ieden ielt *GrzegRóżn* K4v, K4v; *SkarŻyw* 358; *ReszPrz* 80; *WujNT* 686, 687.

Wyrażenia: »natura boska (a. boża)« [w tym: *boska i człowiecza (a. ludzka)* (19)] [szyk 34:16] (50): Aczkoly bołka natura nyepotrzebouala yey pokarmu telko czlouyeczenftwo, wżakofch ona zwyecznołzczy nato obrana yłch myala boga y czlouyeka porodycz y pyerlyamy panyenłkymy uychouacz *PatKaz II* 31; *SeklKat* O3v; *GrzegRóżn* K4v; *BiałKat* c3v, 86, 118v, 328v [3 r.]; *KuczbKat* 70; *WujJudConf* 254v; *CzechRozm* 20, 20v; *SkarJedn* [A*2]v, 315; *SkarŻyw* 278, 318, 320, 337, 383, 384 marg; *CzechEp* 77, 142, 148, 176, 220, 320, 321; *NiemObr* 92, 116 [2 r.], 139; *ReszPrz* 84; *WerKaz* 286; *LatHar* 377; według Bozkiey nături/ Syn ieft rowien Oycu *WujNT* 620, 121, 349, 685 marg, 686, 687 [2 r.]; *SkarKaz* 85b, 117b [2 r.], 242b, 488b, 548b, 549a, 608a.

»natura człowiecza (a. człowieczeńska), ludzka, człowieczeństwa swojego« [szyk 60:29] (58:27:4): Złubilo łie tobie moy miły oycze że bych iá na ten łwiat z łtałil/ ij w żywocie panieńłkim naturę człowieczą z mym bołtwe^m złączył *OpecŻyw* 100v, 100v, 101v; *PatKaz II* 28, 30 [2 r.], 31, 31v [2 r.], 33 (18); *PatKaz III* 89; *SeklKat* O3v, O4v; *KrowObr* 214; *BielKron* 144v; *SarnUzn* H3v; *LeovPrzep* E4; *RejPosWiecz*² 91v [3 r.], 95; á iefliż năturá Bołka Chryłtułá Pána ieft w Kołłciele chrzełłciańłkim bytnołłciá łwoiá/ iákoż ieft, [...] tedyć y człowieczeńłka năturá być musi. *BiałKat* 328v, 86, 328v [2 r.]; *KuczbKat* 40, 170; *WujJud* 70 marg, 254v, Mm7; Abowiem iefliże ciáło Chriłtułowe w łwey năturze człowieczeńłtwá łwoiego nie bęđłie w niebie/ tedyć trudno o vgođę bęđłię [.] *WujJudConf* 254, 45, 254v; *CzechRozm* 20v; *SkarJedn* [A*2]v, 315; *SkarŻyw* 2 [2 r.], 81, 318, 320, 337, 484; *CzechEp* 77, 144, 147, 148, 190, 320, 32*, *NiemObr* 116 [2 r.]; *ReszPrz* 81 [2 r.] 84, 85; *WerKaz* 286; *LatHar* 401; *WujNT przedm* 31, s. 121 [2 r.], 314, 375, 557 (11); *SiebRozmyłł* E2v, G2v, I2; *SkarKaz* 242a, b, 275a, 551b, 608a, Oooo2a.

»jedna natura; jedność natury« [szyk 18:3] (16;5): *GrzegRóżn* I2v, K4v, L [2 r.], N2v; *BiałKat* 86; ábowiem co ieft z iedne^{so} Oycá/ iedney nături ieft z Oycem *WujJudConf* 23v; *SkarJedn* 306, 391; *SkarŻyw* 318 [2 r.]; *CzechEp* 147; *NiemObr* 116; *ReszPrz* 79, 80; Wielki to ieft Sákráment/ ále to powiádam w Chryłtułie y w Kołłciele. W Pánie Chryłtułie/ ábowiem znaczy iedność nături Bołkiey y człowieczej *WerKaz* 286; *WujNT* 323, 365; *SkarKaz* 117a [2 r.], b.

»natura mdła« (4): oycze miły wezrzy na moię naturę człowieczą/ mdłá/ a wielmi krewką. *OpecŻyw* 100v.

teol. »oboja, dwoja(ka) natura« (5:3): Niewyznawać dwoiakiey natury w kriłtułie/ bołkiey y człowieczej. *SeklKat* O3v; *KrowObr* Rr4v; A dla tegoż też Połrzednikiem ieft oboiey łtrony/ bo oboiá năturá obudwu dołięga/ Oycá Bogá y ludzi. *GrzegRóżn* K4v; *KuczbKat* 30 marg; *SkarŻyw* 358; *CzechEp* 77; *LatHar* 203, 244.

Szeregi: »natura i bostwo« (2): Która wiára y wyznánie to w łobie zámyka/ iż Pan Chryłtus ieft Synem Bożym/ [...] iedney nături z Oycem y bołtwá iednego. *SkarKaz* 117a, 117a.

»ciało i natura« [szyk 4:2] (6): *PatKaz II* 30v, 41v; *PatKaz III* 89; *SkarŻyw* 2; O nieogárniona miłołłci ktorá nas P. Bog vczcił/ gdy nam dał Syná łwego/ w ciáło y năturę náłzę. *SkarKaz* 489a, 7a.

»natura abo człowieczeństwo« (2): iáko theż druga năturá ábo drugie człowieczeńłtwo nie bywa zmyłłane w Kryłtułie *GrzegRóżn* C2v, K4v. [Ponadto w połączyeniu szeregowym 1 r.].

»istność (a. społistność, a. istota) i (abo) natura« [szyk 5:1] (6): Oycowie prawie wżycy ty słowá/ Ia y Oćiec iedno ieftefmy/ o iedności náthury ábo Ílíthności wykłádáią *GrzegRóżn* 12v; *BiałKat* 86; *WujNT* 349, 365 [2 r.], Xxxxx4.

»kształt abo natura« (1): tenże teraz/ ze dwu kłztałtów ábo nátur/ to ieft/ z bołtwá y człowieczeńftwá/ [...] ieft iedynym fynem Bożym. *CzechRozm* 57.

»persona i (a) natura« [szyk 2:1] (3): *SarnUzn* H3v; tu Bołtwo z człowieczeńftwem/ śmiertelne z nieśmiertelnym złączyć chcą: y iuz ták wczynić ze dwu perfon y nátur z łobą niezgodnych iednę *CzechEp* 247, 142. [*Ponadto w przeciwstawieniach* 13 r.].

»postać, (to jest, i) natura« [szyk 3:1] (4): Tu iásnie wyráżono mamy/ że Pan Chriřtus ieft prąwym Bogiem/ poniewáz ma pořtác/ to ieft/ náturę Bożą *WujNT* 686, 687, 688 [2 r.]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.].

Wyrażenie przyimkowe: »z natury« (10): *SkarŻyw* 384, 597; Chriřtus ieft Bogiem z cudow/ á człowiekiem z náтуры *CzechEp* 150, 148, 218.

~ *W przeciwstawieniu*: »z wydzierstwa ... z natury« (3): wykłádáią: Íż Chriřtus był rowien Oycu/ nie z wydzierftwá/ ále z náтуры: poniewáz był Bogiem z przyrodzenia. *WujNT* 687, 686, 688.

Wyrażenie: »z natury swej« (1): A thu dáley známionuie/ iż ten fyn iego wedle ciálá/ ieft z náтуры łwey Bogiem *LubPs* Z2v.

Szereg: »z natury abo z przyrodzenia« (3): według ktorey [*natury bożej*]/ nie z wydzierftwá/ ále z náтуры ábo z przyrodzenia ieft równym [*Pan Chrystus*] Bogu Oycu. *WujNT* 686, 688, Xxxxx4. ~

W przen (3) : miły Iezus tako motzno z naturą człowieczeńftwa łwego walczył/ aż łie krwawym potem pocił. *OpecŻyw* 101v; Nie bywa też rořćiętá tház náturá/ iefli Bog Oćiec wżycyko przez Syná czyni *GrzegRóżn* L; naydziełz w iedney Bołkiey perfonie rzeczy iákoby przeciwné/ ode dwu iego świętych natur prawdziwie płynące. *LatHar* 262.

c. *O zwierzętach, roślinach i innych tworach przyrody ożywionej i nieożywionej; gatunek, rodzaj; właściwości; także dowolny twór istniejący w rzeczywistości* (104) : *GlabGad* F6; *RejWiz* 142; *Papifłowie* [...] mnogie Bogi przyięli/ á zá iednego Kryřtułá thyiłac Pořrzednikow/ z ludzi żywych y zmárłych/ y ze włzech nátur. *GrzegRóżn* G4v; *SkarJedn* 248; *Calag* 363a; áby [człęk] łprawy łwe wolne miał/ y nie nie czynił/ iedno z obierániá y vpodobániá: nie ták iáko beřtye/ ktore z łkłonnořci náтуры/ czyniá to/ do czego ich wiedzy przyrodzenie *SkarŻyw* 259; *CzechEp* 214; *WujNT* 115, Xxxxx2v; *SkarKaz* 159b, 514a; Ogniem wiátr przykrył/ dierzá źiemię wody/ Rożnym náturom kázał vżyć zgody/ Temiřz źwierz/ ptaki/ ryby/ drzewá z źioły/ Trzyma żywioły. *SzarzRyt* B4.

natura czego, czyja [*w tym: G sb i pron* (33), *ai poss*; *G sb + ai poss* (1)] (36): Natura iego [źelaza] twarda gęłtha/ y wízelką rzecz przecinaiącze *FalZioł* IV 53b, IV 10d, 29d, 41b, 42b, 44a, 45a [2 r.], 55b; *GlabGad* F5v, G4v, I7v, 18; Náđ ktorymi Płánetá s łwoim przyrodzeniem Stánié/ też go łpráwuie wnet łwoim ćwiczeniem. Ze wedle iey náтуры wnet łie wżycy broiá *RejWiz* 148, 148, 150v *marg*, 151 *marg* [2 r.], Cc8 [2 r.]; *OrzRozm* G3v; *BielKron* 26; *Mqcz* 127d, 233c; *LeovPrzep* C3v; *RejZwierc* 3v; *WujJudConf* 254; *Oczko* 2, 15; Bo iáko ładownik wedle náтуры drzewá/ iedny owoce łam ręká łwoiá zbiera [...]: drugie trzęsie *SkarŻyw* 80; oddawłzy im Ray [...]/ przed zamkiem kázał beřtyom y ptáłtwu wżycykiemu łtánąc: [...] dáiąc táki rozum y mądrořć łádámowi/ łřz wiedziáł náturę

wfzytkich/ y dał im przezwifká wedle przyrodzenia każdego. *SkarŻyw* 260; Zwykli bowiem ludzie konie w złoto/ írebro przyozdabiać/ chociaż im tym nic ich náтуры końfkiey nie vbywa. *Phil* F4; Rzeczy tych ná ktore pátrzym náтуры nie znamy *SkarKaz* 277a, 205a, 242b, 276b.

natura czyja [zawsze: *sw(oj)a*] (12): ktore [ryby] fą twarde: ty gdy młode fą/ thy warz/ á gdy łtare fą: ty piecz. Zafię ktore fą miękkie w naturze fwoiey/ ty gdy fą łtare: ty warz *FalZioł* IV 45b; *GlabGad* G3v, G4v, K7v; Gdyż y zyele y drzewo nie roście ná gorę/ Aż korzeń zácźnie pirwey w zyemi fwą náturę. *RejWiz* 128, 148v, 152; *RejZwierc* 2v; *SkarŻyw* 258, 501; *CzechEp* 293; *LatHar* 204.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: co (jest) [jakiej] natury (28): gdy Riba íeft naturi miękkiey: íedz íey mięfo zgrźbieta od głowy pierwfe zwono *FalZioł* IV 45c, IV 36d, 41d, 43a, 44d, 45c, 46b; Bowiem on [tuk] íefth íednakiey z mozgiem natury *GlabGad* Dv; Ale íż na on czas bywaią w zoładku niewiefcim wilgoti grube nie łtrawne y też zakażone, przeto ządaią k łobie potraw też fwey natury. *GlabGad* G3v, G6, Hv, H6 [2 r.], I5v, I8v [2 r.], K8; *HistAl* K5; Boć wiátr co domy łamie/ ínfzeyć íeft náтуры/ Co broi tym powietrzem/ nofząc ízpetne chmury. *RejWiz* 149; máło cóf potim zácmi íye Słóńce/ [...] przy íedney gwiazdzie bárzo mocney y íepomáłu ízkodliwey náтуры Íowífzowej y Sáturufowej. *LeovPrzep* E3v, A2, A3v, C4 [3 r.], E4; *RejAp* 63v; *RejZwierc* 67v.

W przeciwstawieniu: »osoba ... natura« (1): *WujJud* 174v cf »natura, to jest ístność«.

W charakterystycznych połączeniach: natura ciężka (3), dziwna, gęsta, gruba (2), jednaka (2), Jowiszowa (Jowiszowa) (2), Marsa (Marsowa) (2), Merkuryjusowa, miękka (2), odmiękczejąca, przeciwna, różna (4), solna, tajemna, twarda, wodna, ziemna (ziemia) (2); natura ciała (3), drzewa, dżdżow (2), gradow (2), końska, kozłowa, miodowa, niebieskiego biegu, ognia (2), pokarmu, rybia (2), Saturnusowa (2), słońca, wilgotności, wina, wody (2), znamion niebieskich; podobieństwo natury różność, skłonność; na naturze przemieniony; naturę mienić (odmieniać) (3); [jaką] naturę odejmować, na się brać, zacząć, na [jaką] naturę odmienić.

Zwrot: »mieć [jakę] naturę« [szyk zmienny] (10): *FalZioł* IV 24c, 41b; w Herbarzu wyífzey namienionym o każdym ziele z oľobna íziroko íeft wypifano, íaką, ktore ma naturę, íeftli zdrową człowieku albo ízkodliwą. *GlabGad* K2, C, H4, H7, L2v, K8; *Adamas dissidet cum Magnete lapide, Máya* różną á przeciwną náturę. *Mącz* 379c; *Oczko* 8.

Wyrażenia: »ciepła, gorąca natura« [szyk 7:4] (8:3): Natura Kozłowa tak íeft gorąca: íż Adament kamień: ktore^{go} ani ogień/ ani żelazo nie może pozić/ fama kozłowa krew odmikcza [!] *FalZioł* IV 10d, IV 36d, 41d, 42b, 43a, 44d; Czo íeft ciepleyfzy natury, íeftli zołtek albo białek. *GlabGad* H6, Hv, H6, K8; *LeovPrzep* C4.

»natura ciepłosucha« (2): wíełfza moc będzie wielkiego złączenia Plánetow/ níżeli zácmmienia fłonecneho/ [...] dla zeífcia wfzytkich Plánetow w známie niebieskie náтуры íiepło fuchey *LeovPrzep* C4, C4.

»dwoja, oboja natura« [szyk 2:1] (2:1): *FalZioł* IV 41b; Bowiem oni [nietopyrze] dwoie maíą naturę íednę ptaľzą dla ktorey maíą íkrzydła, Druga zwierzejąca *GlabGad* C, F5v.

»przyrodzona natura« (1): odmieni ten kamień [*lapis lazuli*] ony złe wilkoľci ku gich przyrodzoney naturze *FalZioł* IV 55b.

»natura sucha« [szyk 2:2] (4): *FalZioł* IV 36d; Poczym znać aby miód był łuchey naturi. *GlabGad* 18v, G6, 18.

»natura wilgotna, mokra« [szyk 2:2] (3:1): Drugie/ kthore łą riby wilgotney y miękkiey naturi, iako łą Klefzcze/ Czerty/ vkleie/ y inłze takowe Ty lepiej piecz *FalZioł* IV 45d, IV 45a, c; *GlabGad* 18.

»natura zimna« [szyk 3:1] (4): Niechay będzie trocha Czołnku y tha niechay dobrze wre/ bo on zagrzeie iż naturę zimną [źimność *SienHerb* 323b] odeymuie *FalZioł* IV 45d, IV 45a, c; *GlabGad* G6.

Szeregi: »natura, to jest istność« (1): Ten chleb/ ktory Pan Apoštołom podawał/ nie ná ofobie ále ná náturze/ to iełt iftności/ przemieniony/ włzechmocnością łłowá słał łie ciálem. *WujJud* 174v.

»rodzaj i natura« (1): Bog zołobná y drzewom y ziołam/ y ptáłtwu y rybam y zwierytom y łudziom dał nałsienie mieć w łobie/ áby łobie rzecz podobná rodzili. Ryby ryby/ bydło bydło/ łudzie teź łudzi/ á nie rzecz od rodzáiu y od nátury łwey przeciwná *CzechEp* 293.

»natura a (i) własność« (2): Finitio idem quod Definitio. Wypifánie wyliczenie teź wyłozenie á opifánie rzeczy zupelne yáko łie łámá w łobie ma krotkimi łłowy/ ále wždy ták yzeby włziłtka náurá/ y włalność rzeczy była ołięgniona *Mącz* 127d; *Oczko* 2.

Wyrażenie przyimkowe: »z natury« (5): á iáko ogień z nátury pali/ ták Sámfonowi práwie iáko wrodzone było/ miłosierdzie ono/ ku obcym/ y połtronnym/ y chorym. *SkarŻyw* 593.

~ z natury czego (2): Cżemu takowe naci łmakuią gdi będą warzone. (–) Nie iełt to z ich naturi ktora w łobie żagnego [!] łmaku nie ma *GlabGad* 13, Hv.

W przeciwstawieniu: »z natury ... z przypadku« (1): zktorich [*wilgot*] czini łie niemoc zimna, nie prołto z natury wina, ale z przypadku, bowiem od zimności mozgu kthoremu wino gwałł czyni. *GlabGad* Hv.

Wyrażenia: »z natury swej« (1): ábyłmy rozumieli/ że z nátury łwéy woda tego mieć nie moze/ co ná chrzcie czyni *BiałKat* 241.

»z natury wrodzony« (1): [*obrona*] włzemu łtworzeniu ziemłkiemu bydłu/ bełtyam/ ptakom/ gáđzinam iełt práwie z nátury wrodzona: że łie włzytkie bronią poki mogą/ gdy łie im co przeciwnego dżieie *CzechRozm* 242. ~

d. *O przejawach życia społecznego i psychicznego, o dziełach rąk lub umysłu ludzkiego: istota rzeczy, cecha konieczna* (43) :

natura czego (22): to jest natura kaźdej konstytucyi, aby wszyscy o niej wiedzieli *Diar* 58, 41, 44, 59; *DiarDop* 108; Náurá oczu y widzenia. Náurá łyłzenia. *RejWiz* 118v marg, Cc7v [2 r.]; *OrzQuin* H3, H4, Qv; *KuczbKat* 160, 250; o łpołobách y náurách cnot y wyltępkow/ rad rozmow/ y náuki łłuchał. *SkarŻyw* 354; *GórnRozm* Bv; *SarnStat* 99, 637, 691; *SkarKaz* 350a, 351a marg; Czym łię wizytká náurá korony tey mienić/ y zá tym zginąć mułi *SkarKazSej* 694b.

natura czyja [zawsze: swa] (3): wltáwili teź cudzołožniki mieczem kárác/ [...] dla łámego tego łprołnego przed Pánem Bogiem á hániebnego w łwey náturze wczynku. *GroicPorz* kk3v; *OrzQuin* F3; *ModrzBaz* 58v.

W połączeniu szeregowym (1): kaźda rzecz [...] tego potrzebuie: naprzód/ ázebył imię ieý zrozumiáł: potym/ ábył náturę ieý poznał: ná koniec/ ábył włalność ieý wiedziáł *OrzQuin* H3.

W charakterystycznych połączeniach: różna natura; natura budowania, cnot, dobrego sumnienia, dobrych uczynków, konstytucji, (Polskiej) Korony (2), krzywdy, księstwa, małżeństwa, obrony, oczu (2), rzeczy, sakramentu, słyszenia (2), uchwały, widzenia (2), wyderkafu, występku, zapisów; wyrozumienie natury; naturę obaczyć, poznać (2), wyłożyć, zatrzymać.

Fraza: »natura mieć chce, potrzebuje, sprawiła« = tak się dzieje w życiu, w społeczeństwie (3): A wllák ná tem świece naturá spráwiła zobopolne dobrá á máyętności GliczKsiąż M7v; IAfna spráwá pokaże/ iák naturá mieć chce/ Nie ięft nigdy złątzone złych z dobrymi ferce. WierKróc Av; CzechEp 224.

Zwrot: »mieć [jaką] naturę« (1): bo [nierząd] ma tę naturę/ choć czego nawięcey wozámi/ łzkutą/ w rządzie náwoził/ nierząd gárścią rozniešie GostGosp 148.

Szereg: »natura i własność« [szyk 1:1] (2): Mamy mówić o naturze y o włafności Polłkiéy Korony OrzQuin H4; KuczbKat 160.

Wyrażenia przyimkowe: »z natury« (4): Ale dobroć iego [Boga]/ iłz ięft z natury wżyczáiaca się: [...] ták telz y ná wierzchu á włkutkách/ wrzeczách poczętych y łtworzonych/ wżycżliwym się być pokazał SkarŻyw 258.

~ Wyrażenie: »z natury sw(oj)ej« (3): OrzQuin O3, Qv; Ktoż tu nowym miłtrzem wierzyć będzie/ iakoby wżyłtkie grzechy z natury łwoiey śmierć wieczną zádáwały WysKaz 18. ~

»przeciw naturze [czego]« (1): y ięft to przeciw naturze łumnienia dobrego: áby się wefelić y ćiełzyć z tego co w łobie dobrego czuie/ nie miáło. SkarKaz 351a.

α. O wartości brzmieniowej litery (8) : á to względem tego, że się to /o/ odmienia w naturę inłzą gwoli m/ álbo n/ czego iuż nie czyni, gdy fámo łtoi JanNKar F2, C4v.

natura czego (2): Ná przykład: Poćże się: gdzie się káždéy litery naturá włafna wyraża: y káżdá syllábá znácznie się iedná od drugiéy dzieli. Ale kiedy rzeczysz /czoło/ tám iuż té dwie literze /cz/ w iedno łpoioné przy o/ iedną syllábą łą. JanNKar E2; JanNKarKoch F4v.

natura czyja [zawsze: sw(oj)a] (4): Ná drugim zás mieyłcu, [y] odmięnia iuż naturę łwoię w diphtong JanNKar G, E2 [2 r.]; JanNKarKoch G2.

Zwrot: »mieć [jaką] naturę« (1): káżdá bowiem literá z tych ma łwoię włafną naturę, względem którój iedná drugiej gwoli odmięnić się niemoże JanNKar E2.

β. Krój pisma drukarskiego (1) : gđzieby takich káraków Niemieckich Polłczyzná záfwe wżywáć miáła, zádnyby łpołobem inákłze zed byđż nie mogłó: różné bowiem litery w iednéy naturze y w iednym łłowie kłáść, bárżieyby łzpeciłó. JanNKar Gv.

5. Nasienie męskie; genitura, semen Murm; virus Mącz (3) : Gonorrhoeus dicitur semine et genitura fluens. Einer dem łeyn łom/ ader natur łtete fleylłfet. Ktoremu naturá tżęłto odchodzy Murm 70; [[Onan] naturę łwv nazemýe wypułzczal [semen fundebat in terram] a nye wlláđ zoný łwey TomZbrudzBrul Gen 38/9].

Szereg: »nasienie, (to jest) natura, (przyrodzenie)« (2): nafienia: to ięft natur i obphitolć męłzczyznom łtarym przyrodzonego daie. FalZioł II 13b; Mącz 499b.

Synonimy: 1., 2., 3., 4., 5. przyrodzenie; 3. ciało, wnętrze; 4. rodzaj, własność; b. bytność, essencyja, istność, istota, kształt, persona, postać; 5. nasienie, plemię, sperma.

